Matei Vișniec.
Teatrul interogativ

Teatrul lui Matei Vișniec este unul al neliniștilor devenite obsesie; lumea sa, una a interogațiilor care explorează în revoltă, umanitarism, melancolie. Nu are importanță că cele trei piese care alcătuiesc ultimul său volum (*Omul cu o singură aripă*, Editura Paralela 45, 2006) nu sînt, o spune autorul însuși, printre preferatele sale. Ele exprimă prea bine scepticismul unui spirit care trăiește cu nostalgia generozității și a armoniei.

Construite în coșmaresc, oniric, suprareal – și această abandonare a realismului se datorează nevoii dramaturgului de a aproxima, dincolo de suprafețele vizibile și superficiale, în adevăr –, piesele sale instituie consistența fragilă a unor întrebări mutate într-o desfășurare metaforică de lume. Un teatru care explorează în enigmatic și construiește interpretări ale lumii. Că, în țesătura de sugestii, sînt interpretări complementare sau contradictorii?! Dar contradictoriul e chiar principiul de organizare a unor viziuni hrănite de melancolie. Chiar cînd par simple alegorii, cum se întîmplă cu *Văzătorule, nu fi un melc!*, chiar cînd întrebările sînt generate de o parte mai lucidă a spiritului, piesele lui Vișniec comunică

BDD-B437-07 © 2014 Eikon
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.87 (2026-11-08 16:59:43 UTC)

un mesaj ce depăşeşte cadrul referenţialităţii prea exacte. Titlul acesta – deopotrivă rugăminte şi imperativ – e consecinţa nevoii de a evada dintr-o lume care e întemeiată de rău. „De ce în lumea asta răul e inevitabil?" se întreabă un personaj – el însuşi aparţinînd răului –, pentru a continua: „De ce sîntem atît de răi cu toţii? Mă înţelegeţi? Asta e problema.... Mă întreb, şi tot mă întreb, şi mă tot întreb, fără încetare... De ce sîntem atît de răi?". Aşa încît, departe de a fi simplu descriptivă sau, uneori, alegorică, dramaturgia lui Vişniec provoacă atitudini şi instituie asumarea dacă nu a unui sens, atunci a întrebărilor privitoare la el. În piesa aceasta, faptul că lumea orbilor adunaţi la o uzină dezafectată pentru a-şi alege preşedintele este văzută prin deschizătura unui ghişeu are şi un sens analogic: fragmentul devine o oglindă a întregului; lumea din teatru, o secţiune a lumii reale. Astfel, dincolo de miza politică implicată (căci lumea orbilor – care glisează de la abulie onirică la teroare, paroxism, delir colectiv şi, finalmente, la extaz epileptic atroce – este, poate prea explicit, lumea dictaturii politice), piesa are în vedere şi sancţionarea eticii neutre îmbrăcate în neputinţă. Căci, singurul văzător, Băiatul care serveşte, intrînd, mai întîi amuzat, apoi înfricoşat, în jocul orbilor, va fi el însuşi în cele din urmă obiectul unui veritabil ritual de metamorfozare. O victimă a contextului. Într-o scenă atroce, el însuşi e orbit cu ajutorul luminii unui aparat de fotografiat, care ar fi trebuit să facă dovada aerului de familie. În teatrul lui Vişniec, totul este altceva decît pare. De aici, în general, dimensiunea enigmatică. Poza de familie ascunde, oricum, demenţa supunerii, iar aparatul de fotografiat, departe de a înregistra realul, e un instrument de tortură şi de coborîre a lumii la

BDD-B437-07 © 2014 Eikon
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.87 (2026-11-08 16:59:43 UTC)

numitorul comun al răului. Nu întîmplător, într-un spațiu al parabolei, titlul piesei e ca un avertisment. Celelalte două piese se îndepărtează, însă, destul de mult de o asemenea limitare ideologică.

Numită chiar de autor piesă-poem, *Omul cu o singură aripă* se construiește pe scheletul unei povești aparent bine fixate în istorie, pentru a se realiza, de fapt, într-o parabolă a cărei idee centrală privește neputința omului de a-și înțelege sensul. Căutat și de Luptătorul din rezistență, și de Căpitanul cu svastică, pentru a fi transformat într-un simbol ori pentru a fi ucis, omul cu o singură aripă se ascunde în lumi periferice, la niște „bătrîni foarte, foarte miopi", într-o caravană de saltimbaci, într-un circ, fiind arestat, totuși, în 1943, de Comisarul care lucra pentru serviciile secrete de la Vichy. La sfîrșitul piesei, printre vagabonzi, într-o stație de metrou dezafectată, pare un abulic. Dar, cu toată umbra evanghelică – eroul este parcă o copie îndepărtată și căzută a Mîntuitorului –, nu povestea aceasta terestră, care ar putea fi în linii mari reconstituită, interesează. Rămas un mister („Cine te-a trimis, Dumnezeu sau dracu'?", întreabă un personaj), ca și nașterea sa despre care nu știm dacă e un semn malefic sau unul divin, Omul cu o singură aripă face parte din categoria acelor personaje care apar frecvent la Vișniec, ca ilustrare a neputinței, căreia îi aparțin și Orbul cu telescopul, Femeia cu căruciorul ori Omul cu cheile. Nu întîmplător, aflăm, este sterp. Cu o singură aripă, acest om e dovada unui mesaj pe care nimeni nu-l va înțelege. Nu-i vorbă că el nu va putea zbura, nu-i vorbă că toți vor să-l folosească neînțelegîndu-l, dar lui însuși îi lipsește sensul mesajului pe care prezența sa în lume îl instituie. De aici, întrebarea pe care și-o

BDD-B437-07 © 2014 Eikon
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.87 (2026-11-08 16:59:43 UTC)

pune şi Liviu Dorneanu, eroul ultimei piese a volumului, *Negustorul de timp*. Iată-l monologînd: „Într-o bună zi am privit cerul şi o dezordine cumplită s-a instalat în viaţa mea. Din creierul meu au ţîşnit personaje care nu făcuseră parte niciodată din viaţa mea. Stelele căzătoare nu aduc niciodată veşti bune. Bucăţile astea de materie incandescentă care se plimbă prin univers ne aduc mesaje total indescifrabile… Imaginaţi-vă un poştaş care vine să-ţi aducă o scrisoare şi ţi-o înmînează arzînd. Şi în timp ce scrisoarea, pe care o aştepţi mult, arde în mîinile tale şi cade scrum pe jos, domnul poştaş te salută şi pleacă. Nu e normal să primim scrisori care ard. Nu e normal ca scrisorile pe care le primim să ia foc în mîinile noastre. Cît timp nu o citeşti, scrisoarea rămîne intactă, iar în momentul în care o atingi, dintr-o dată ia foc… Cum să citeşti, în aceste condiţii, mesajul pe care îl aştepţi uneori în viaţă?”. Întrebare cioraniană, deşi mult îmblînzită, căci mesajul nu lipseşte; el e doar inaccesibil: pe pervazul unei ferestre, o pasăre i-l spune unui copil. Întrebare originară, de la care pornesc, deducem, chiar piesele lui Vişniec. Pus să privească cerul prin telescop, omul cu o singură aripă bîjbîie cu privirea, spunînd că vede ceva, fără să ştie ce. Altfel, aceea care ar putea să-l recunoască în adevăr ar fi Tînăra femeie, ea însăşi locuind periferiile, ea însăşi purtătoarea unui mesaj (căci pe sîn are un ochi), dar Omul cu o singură aripă şi Tînăra femeie trec unul pe lîngă celălalt privindu-se abia, căci nici o întîlnire nu este posibilă. Pornind de aici, Vişniec ar fi putut scrie o piesă acuzatoare, demonică. Dacă nu scrie o astfel de piesă (care ar fi putut fi uşor marcată ideologic), lucrul acesta se întîmplă pentru că miza piesei priveşte condiţia umană prin raportare la

BDD-B437-07 © 2014 Eikon
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.87 (2026-11-08 16:59:43 UTC)

absolut şi nu la istorie. Iar metaforele dramatice (care se referă nu doar la personaje, ci mai ales la consistenţa faptelor) pulverizează ţesătura realului pentru a lăsa liberă proiecţia unei viziuni.

Cu rădăcinile înfipte în experienţele suprarealiste, imaginarul lui Vişniec are drept finalitate aproximarea adevărului, a acelui adevăr accesibil visului, sensibilităţii metaforice, experienţelor vizionare. Fără îndoială că el sparge limitele verosimilităţii şi pe acelea ale existenţei diurne. Paradoxul, ilogicul, absurdul adăpostesc un altfel de verosimil, care se întemeiază pe adevăr, nu pe realitate. *Negustorul de timp*, cea mai bună piesă a volumului, este cu adevărat un poem (amintind cumva de romanul gogolian) pe tema trecerii ori, mai bine zis, a locuirii în moarte. Dacă omul este, cum citim la un moment dat, „un cititor în scrum", misiunea dramaturgului este, în viziunea lui Matei Vişniec, aceea de a construi, fie şi din fragmente oricît de disparate, un spaţiu în care să se configureze întrebările asupra scrumului. În fapt, cum să citeşti în scrum mesajul scris în scrisoarea care a ars deja? Astfel, dramaturgia este un fel de arheologie a visului în care sălăşluieşte, inaccesibil, adevărul. Fascinat de hazard, dar speriat de legile lui, Liviu Dorneanu îşi vinde timpul, glisînd natural într-un alt spaţiu, al morţii. De pe scenă, la sfîrşitul piesei, va coborî printre spectatori, ieşind în stradă, purtînd cu sine geamantanul din care curge, ca dintr-o clepsidră, un fir de nisip, semn că viii (şi cei din afara lumii teatrale) sînt morţi. Nici o deosebire, astfel, între vii şi morţi, decît aceea că, mort fără s-o ştie, Liviu Dorneanu, el, care era incapabil să fie fericit, are revelaţia bucuriilor simple, elementare. În paralel, lumea celor care conspiră într-un complot din care nu

BDD-B437-07 © 2014 Eikon
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.87 (2026-11-08 16:59:43 UTC)

lipseşte cruzimea, căreia îi aparţin nu doar străini, ci şi soţia sa. De fapt, toţi ceilalţi sînt străinii: îi cumpără timpul, îl judecă, îl îmbracă pentru o ciudată călătorie, îi pun în palma stîngă o monedă, într-o succesiune de fapte care par deopotrivă fireşti şi atroce.

Pe fundamentul acesta, faptele adăpostesc enigme care atrag cititorul într-un veritabil cîmp hermenutic. Iată, aparatul de fotografiat poate deveni aici un instrument al locuirii în moarte. Oricum, documentele pe care le propune sînt numai aparenţă: în ele nu se întrezăreşte viitorul care-i contestă, astfel, orice valabilitate. Sînt interpretări – nu singurele – provocate chiar de imaginaţia scenică a lui Matei Vişniec.

La drept vorbind, pe lîngă viziunea sa care implică un spaţiu metaforic, încărcat melancolic şi transformînd angoasa în vis, aceste provocări continue constituie miezul dramaturgiei lui Vişniec. A muta teatrul de pe scenă în viaţă, a-i reda, astfel, demnitatea ontologică, iată miza dramaturgiei lui Matei Vişniec. „Sînt unele lucruri, dragă domnule Dorneanu, care, odată explicate, devin de neînţeles. Iată de ce uneori e preferabil să laşi lucrurile neexplicate decît să le explici prost". În fine, nu posibilele descifrări contează aici, ci provocarea neliniştii; nu soluţiile filozofice, adică ideologice, ci fiorul existenţial. Cu Matei Vişniec teatrul devine o scenă pe care omul îşi reautentifică fiinţa prin provocarea şi explorarea întrebărilor.

[„România Literară", nr. 39,
29 septembrie 2006]

BDD-B437-07 © 2014 Eikon
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.87 (2026-11-08 16:59:43 UTC)